

Nr 2/1996

Inte en enda valuta

Bernard Connollys kritik av den europeiska valutaunionen

Johan Hakelius

Förord

Ett av de hetast diskuterade inläggen i debatten om den europeiska valutaunionen är den brittiske ekonomen och EU-tjänstemannen Bernard Connollys skarpt EMU-kritiska ” *The rotten heart of Europe : the dirty war for Europe’s money*” (London: Faber & Faber, 1995).

Connollys bok diskuteras här av Johan Hakelius, ledarskribent i Svenska Dagbladet. Texten har tidigare varit publicerad som artikel i Smedjan 5/1995

Stockholm i januari 1996

Dick Erixon

Projektledare

Innehåll

Inga skäl att jubla	3
Dryper av blod	3
Allvarlig prestigeförlust	4
Farlig arena för nationell rivalitet	5
Politik, inte ekonomi	5
Bataljmålning	6
Politiska totempålar och intriger	7
”Alla beslut är fattade...”	8
Långtgående politisk union mot frihandel	8
Tung kritik	9
Ny betydelse för gränser	10
Svenska intressen	11

Inga skäl att jubla

EMU handlar mer om makt och politik än om rationellt ekonomiskt tänkande. Det är en av lärdomarna av den mest kontroversiella och samtidigt mest initierade bok om den monetära unionen och Europasamarbetet som utkommit på många år.

"On reading sections of Mr Connolly's new book, *The Rotten Heart of Europe* ... one wanted to stand on the desk and cheer."

Så skrev Boris Johnson, biträdande redaktör för ansedda Daily Telegraph, i *The Spectator* strax efter att Bernard Connollys svidande vidräkning med det europeiska valutasamarbetet publicerats. Långt ifrån alla var lika entusiastiska. Inte ens i Storbritannien, Connollys hemland och EU:s gossen Ruda, kan mottagandet beskrivas som hjärtligt.

Dryper av blod

Det är nu inte särskilt förvånande. De fyrahundra sidorna dryper bildligt talat av blod. Få av Europas ledande politiker, och nära nog ingen av dess centralbankschefer, går fria, och allra minst EU-kramarna inom brittiska tories, med nuvarande finansministern Kenneth Clarke i spetsen. Dolkstötarna levererade med reservoarpennan i gentlemannamässigt grepp är visserligen ett av Englands mer välutvecklade bidrag till politikens arsenal, men denna massaker går utanpå det mesta.

Att boken mottagits ännu sämre – eller kanske främst med tystnad – i resten av Europa är än mer naturligt. Connolly är en förrädare. I nära tjugo år arbetade han för EU-kommissionen, själva hjärtat i strävan efter ett federalt Europa. Vad värre är: i sex år var han chef för den avdelning inom kommissionen som bevakar valutasamarbetet mellan medlemsländerna.

Connollys f d arbetsgivare gör nu allt de kan för att förneka att han är, eller åtminstone var, en ansedd ekonom. Operationen är inte helt enkel. Vid sidan av alla de prestigefyllda uppdrag Connolly utfört i kommissionens namn är han välkänd, och inte sällan

välsedd, både av toppskiktet i de finansiella institutioner som välte växelkurssystemet ERM över ända och i akademiska ekonomkretsar.

Allvarlig prestigeförlust

Att en sådan nyckelperson i Brysseleliten fullständigt dömer ut det heligaste av allt heligt på den officiella EU-agendan är en allvarlig prestigeförlust. Att han ägnar en tre månaders tjänstledighet åt att sätta det på pränt, och dessutom låter publicera sina tankar, är oerhört. Inte ens svenska trygghetslagar skulle ge honom tillbaka det arbete han en gång hade.

Ändå är Connollys berättelse inte särskilt överraskande. Den läsare som inte låter de ibland lite väl kryddstarka formuleringarna och konspiratoriska spekulationerna döva smaklöka får en bild av det europeiska valutasamarbetet som sannolikt ligger närmare sanningen än vad de officiella kommunikéerna gör. Det är kanske inte hela sanningen, men det är en nog så viktig del av den.

Connollys trovärdighet har inte bara att göra med den unika position han skriver ifrån. Inte heller med hans ekonomiska kunskaper. Connollys trovärdighet har främst att göra med att det spel han beskriver, där nationella intressen och politiska maktsträvanden dominerar, är lättare att tro på än den officiella propagandans glättade Europaenighet.

Det är lättare att tro på, därför att Europa inte är en naturlig politisk enhet av samma art som nationalstaten. Det är lättare att tro på, eftersom Europas premiärministrar, finansministrar och centralbankschefer rimligen har mer gemensamt med byråkrater och politiker i allmänhet än med vargar och lamm som vilar sida vid sida.

Det är lättare att tro på, eftersom de spänningsfält mellan Europas stater som med kuslig regelbundenhet flutit upp till ytan i århundraden knappast sjönk undan en gång för alla 1945. Det är lättare att tro på, därför att luftig idealism ofta döljer, eller åtminstone slutar i cyniskt maktspel.

Farlig arena för nationell rivalitet

Connolly tar avstamp i 1978 och bildandet av det europeiska växelkurssamarbetet, EMS, och dess växelkursmekanism, ERM. Att den tyske förbundskanslern Helmut Schmidt och den franske presidenten Valéry Giscard d'Estaing är huvudrollsinnehavare är på sätt och vis en självklarhet. Inget europeiskt valutasamarbete skulle vara meningsfullt utan den tysk-franska axeln. Att sammansvetsa Frankrike och Tyskland är Europasamarbetets yttersta rättfärdigande.

Connolly förnekar inte detta. Det är slarvigt att, som svenska journalister gjort, påstå att han är motståndare till europeiskt samarbete. Sanningen är snarare den motsatta. Connollys främsta invändning mot det valutasamarbete som från början dominerades av den fransk-tyska alliansen, är att det inte svetsar samman de båda historiska fienderna. Tvärtom skapar det en ny, potentiellt mycket farlig arena för nationell rivalitet. "Maastricht, med den monetära unionen i centrum, är inte det naturliga sättet att fullfölja Romavtalet; det är i stället ett manifest för splittring och konflikt i Europa", skriver Connolly.

Politik, inte ekonomi

Tysklands och Frankrikes primära skäl att initiera ett europeiskt valutasamarbete var inte en plötsligt överväldigande europeisk idealism. Visserligen tvivlade, och tvivlar många tyskar på sin egen politiska tillförlitlighet. Att binda Tyskland till Europa i övrigt är en investering i politisk renhet. Frankrike, bara under detta sekel två gånger förödmjukat av Tyskland, delar denna strävan. Men valutasamarbetets drivkrafter är mer komplicerade än så.

Tysklands allt mer framträdande ekonomiska dominans har av naturliga skäl inte följts av en lika framträdande politisk ställning. Ett utvidgat europeiskt samarbete enligt federalistiska linjer är det enda sättet för Tyskland att förändra detta utan att utmana världen. Men för att Frankrike skall acceptera en politisk union måste Tyskland vara berett att ge något i gengäld. Och Frankrike vill ha D-marken, den främsta symbolen för det tyska undret.

Med makten över den europeiska penningpolitiken åtminstone delvis i franska händer, och inte monopoliserad av Bundesbank, kan Frankrike åter bli en stormakt. Den position som inte längre kan upprätthållas nationellt kan återskapas i ett "franskt Europa". Med Colberts merkantilism i bagaget och kassakistan full av ecu, eller euro, eller vad det nu blir, kan Frankrike ena Europa mot det hot man tycker sig se i den amerikanska ekonomins otyglade cowboy och den japanska ekonomins krossande sumobrottare.

Nationella maktintressen finns således bakom festtalens försäkringar om evigt broderskap, menar Connolly. Men de verkliga problemen uppstår eftersom de gemensamma intressena är otillräckliga för annat än att skapa en arena. De cirkuskonster som utförs i sågspånet präglas i stället av motstridiga målsättningar.

Bataljmålning

För att leda sin tes i bevis redogör Connolly systematiskt för ERM:s historia, fram till kollapsen i augusti 1993. Fram träder en bataljmålning där franska och tyska trupper i olika formationer drabbar samman. Ledande franska politiker och regeringstjänstemän, alla skolade i samma elittradition, gör vad de kan för att desarmera Bundesbank.

Bundesbank försvarar sig med räntevapen och utnötningstaktik som främst drabbar de europeiska "smäländernas" fotfolk. Ibland förändras mönstren och fältherrar som Kohl och Mitterrand går till gemensam attack mot en trängd bubachef. Ibland slår sig de monetära generalerna från Frankfurt samman med sina franska kolleger, frivilligt eller under hot om repressalier av förbundskansler och president.

Ibland vänder sig en samlad tysk-fransk här i en hopplös kamp mot spekulanter som hotar alliansbröder från Irland i norr till Spanien och Italien i söder. När allianserna blir för dyra lockar förräderiet. Det råder ingen tvekan om att makten, men också de farligaste motsättningarna, finns i den tysk-franska axeln.

Särskilt tydligt blir detta när Maastrichtfördraget, efter en period av relativt lugn, undertecknats. Med hjälp av EU-kommissionen, som kommit att domineras av franska intressen, men också blivit ett

eget maktcentrum hängivet åt det federalistiska credot, skall det monetära samarbetet bli en union. Men när ERM görs till en "rutschkana" in i EMU börjar det verkliga sönderfallet. I väg efter väg attackerar valutaspekulanter de svagheter som uppstått till följd av att all omgruppering inom valutamekanismen blivit tabu.

De "anglosaxiska spekulanterna" möter Frankrikes och Tysklands gemensamma förakt och valutareserver, men tvingar ändå land efter land att retirera och lägga ned sina vapen. Missnöjet mot Bundesbank, som i återföreningens efterföljd och efter massiva räddningsinsatser för franc och lire dras med allt större inhemska problem, växer. Slutligen äter sig missnöjet in i själva kärnan av samarbetet.

När Bundesbank i augusti 1993 väljer sitt oberoende framför att företa en sannolikt meningslös räddningsaktion för en franc under press, upphävs i praktiken ERM.

Politiska totempålar och intriger

Där kunde historien vara slut, men det är den inte. Utmärkande för hela skådespelet är, i Connollys ögon, avsaknaden på ekonomisk analys till förmån för politiska totempålar och ständiga intriger. I vridna uttalanden vänds vinst till förlust och förlust till vinst. De länder som klarar sig relativt lindrigt undan, såsom t ex Storbritannien, blir således paria.

Och kollapsen för ERM, det system som varit pärleporten för den hägrande monetära unionen, blir ännu ett bevis på EMU:s nödvändighet. Eller kanske snarare oundviklighet.

För valutaelitens språk speglar en deterministisk värld där fördragstexter är verkligare än verkligheten själv. Den som ifrågasätter det rimliga i redan överenskomna beslut brännmärks genast. Inte genom saklig argumentering, utan i bästa fall i samma ton som föräldrar talar till olydiga barn, i värsta fall med förtäckta hot på gränsen till utpressning.

Mer än en gång drar man sig till minnes hur det östtyska parlamentet löste landets miljöproblem: Genom att i god demokratisk ordning och med överväldigande majoritet besluta att de inte fanns. Och på samma sätt som en östtysk parlamentariker sannolikt inte vågade opponera sig mot det uppenbart absurda, i

rädsla för att palatset skulle falla samman om en sten lyftes bort, på samma sätt tycks de inblandade i Connollys historia fungera. Om och när ett uns av tvivel infinner sig, gäller det att hålla tand för tunga. Har man tur försägar sig någon annan, och då går det alltid att åka snålskjuts. Bara man inte är förste kättare.

”Alla beslut är fattade...”

Således leder inte ERM:s kollaps till ett erkännande av att den "irreversibla processen" mot en monetär union inte är irreversibel. Tvärtom ökar behovet av att utmåla det europeiska valutasamarbetets framtid i deterministiska termer.

"Den som ifrågasätter överenskommelsen i Maastrichtavtalet monterar samtidigt ner Europa", skriver den tyske åldermannen Hans-Dietrich Genscher i *Welt am Sonntag*. "Det finns inget annat alternativ till den monetära unionen", säger den danske kommissionären Henning Christophersen. Och när diskussionen kring EMU ändå blossar upp hösten 1995, är EU-kommisionens president, Jacques Santer, inte sen att svara: "En debatt som inte borde föras förs nu igen. Den skulle kunna ge upphov till tanken att vissa beslut ännu måste fattas. Alla [beslut] har fattats."

Hur kommer det då att gå? Blir det en monetär union? Eller visar det ökade inslaget av kritiska kommentarer på senare tid och den gryende politiska oenigheten i Tyskland att konflikten mellan nationella intressen och ett tänkt europeiskt intresse redan börjat slita EMU i stycken?

Långtgående politisk union mot frihandel

Skall man tro Connolly är detta en nåd att stilla bedja om. Skulle oenigheten slätas över, kommer kampen i stället att fortsätta i styrelsen för den gemensamma centralbanken, ECB. Connolly är övertygad om att Frankrike, vars nuvarande centralbankschef Jean-Claude Trichet uppenbarligen hoppas på att bli ECB:s förste chef, kommer att driva sina nationella intressen. "För den franska eliten", skriver han, "är inte pengar ekonomins smörjmedel, utan det viktigaste maktmedlet."

Konsekvenserna kan bli ödesdiga för de europeiska ekonomierna. Den centraliserade penningpolitiken kommer att kräva en långtgående politisk union, vars huvudingredienser -- framför allt en stark korporativism och en aversion mot frihandel - också de blir franska.

Skulle Tyskland bekämpa en fransk dominans, något Connolly håller för troligt, är scenariot knappast ljusare. Tyskland riskerar då att samtidigt avlägsna sig från resten av Europa, med allt som detta kan innebära. Blir striden i någon mening oavgjord, talar det mesta för att resultatet ändå blir en utökad politisk federalism med starka inslag av överstatlig inblandning i ekonomin.

Invändningen att ECB skall agera i gemenskapens intresse, inte i nationella intressen, tar Connolly lätt på. "Om ECB någonsin skapas kommer den med säkerhet inte att agera oegennyttigt i gemenskapens samlade intresse av det enkla skälet att något sådant som gemenskapens intresse inte existerar." Av detta skäl, menar Connolly, talar allt för att den gemensamma valutan blir svagare än D-marken, kanske t o m svagare än många andra europeiska valutor. Den tänkta vinsten med EMU vänds i förlust.

Tung kritik

Trots att en relativt stor del av Connollys bok ägnas åt penningpolitiska resonemang är det spännande läsning. Det finns naturligtvis gott om invändningar mot hans ekonomiska analys, baserad på en övertygelse om rörliga växelkursers överlägsenhet, åtminstone i Europa och åtminstone i dagsläget. Men även om man inte delar Connollys syn i dessa frågor, kan hans argument inte avfärdas lättvindigt. Och än viktigare, även om man avfärdar hans ekonomiska argument, behåller kritiken en stor del av sin tyngd.

Skälet till detta är naturligtvis att bokens huvudtema är politiskt. Connolly försöker visa att EU, såsom det nu utvecklas, bortser från historiska, kulturella och politiska realiteter. Talet om en långtgående europeisk enighet och enhetlighet saknar faktisk grund. Att inte låtsas om detta, innebär att man riskerar att göra relativt harmlösa existerande olikheter till allvarliga politiska förkastnings-sprickor.

Denna slutsats irriterar den verkliga kärnan i försvaret för Maastrichtfördraget och dess monetära union. EMU är främst ett politiskt projekt, vars yttersta mål är förbrödning. Men om EMU i stället riskerar att leda till ökade konflikter och tilltagande spänningar motverkar projektet sitt syfte. Rivaliteten mellan Frankrike och Tyskland hotar inte bara EU:s fördrag, utan Europas framtid.

Det är ett dystert perspektiv för varje vän av europeiskt samarbete.

Tyvärr kommer Connollys bok knappast att lämna djupare avtryck i svensk debatt än den gjort i de flesta andra EU-länder. Till viss del är det förstäeligt. Connollys analys drunknar ibland i polemiska överdrifter. När han kallar franska politiker som stöder Bundesbanks linje för Vichyiter, eller liknar EU-kommissionens krav på lojalitet och likriktning vid stalinism, underminerar han sin egen argumentation. Men det ringa genomslag boken sannolikt kommer att få kan inte bara skyllas på författaren. Bristerna finns också hos svenska politiker och debattörer.

Ny betydelse för gränser

Att tala om "nationella intressen" har blivit fullständigt omöjligt i Sverige, med undantag för försvars- och säkerhetspolitiken. Nationella intressen har blivit en pendang till den förhatliga egoismen.

Connollys resonemang, som tar sin utgångspunkt i att nationella intressen ännu styr den europeiska politiken, blir med en sådan inställning opassande. Att ifrågasätta om ledande europeiska politiker verkligen är européer först och tyskar, fransmän eller engelsmän i andra hand, är att svära i kyrkan. Inte bara för äppelkindade världsmedborgare i folkpartiet, utan även för många moderater, vars strävan att bejaka "moderniseringen" och "globaliseringen" tycks innefatta idén om nationalstatens upplösning. Att påstå att tyska politiker bryr sig om tyska väljare och tyska intressegrupper har av någon anledning blivit en förolämpning.

Det är en märklig ståndpunkt för ett parti med konservativa traditioner. För visst sker en globalisering som bör bejakas. Visst bör samarbetet mellan nationer fördjupas. Och visst är det positivt att nationalstatens gränser inte är fullt så begränsande längre. Men det innebär inte att gränserna saknar betydelse. Det innebär bara att de får en annan betydelse.

Svenska intressen

Att nationalstaten fortfarande utgör en viktig politisk enhet är varken moraliskt tvivelaktigt eller genant. Förnekar man nationalstatens politiska betydelse skapar man problem. Dels på det sätt Connolly beskriver. Men också på en annan, nationell, nivå.

För om fransmän och tyskar driver sina nationella intressen, måste man fråga sig vem eller vilka som bevakar Sveriges nationella intressen i EMU-processen. Att behöva lita till socialdemokratins allmänna letargi känns inte särskilt lugnande. Men när moderaterna i allt väsentligt tycks anse att Helmut Kohls linje med självklarhet också bör vara Sveriges, och när partiets ekonomiska talesman kan skriva att "det tjänar inget till att diskutera huruvida EU är ett lämpligt valutaområde och EMU en god idé. Det politiska beslutet är redan fattat", är frågan om något bättre står till buds.

Någon lust att ställa sig på skrivbordet och hurra är svår att uppbringa.

***